

Πανεπιστήμιο Πατρών
Π.Τ.Δ.Ε. - Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

**Θέμα: «Ο ξένος στο Διδακτικό Εγχειρίδιο της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄
Γυμνασίου: Στερεότυπα και διαπολιτισμικός προσανατολισμός»**

Τσίγκα Κ. Γεωργία

Επιβλέπων καθηγητής: Γκόβαρης Χρήστος

Λάρισα 2010

Εισαγωγή.....	3
I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	3
1. Το πρόβλημα.....	3
2. Αποσαφήνιση εννοιών	4
2.1. Ετερότητα.....	4
2.2. Ο ξένος.....	4
2.3. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση	5
2.3.1. Ο ξένος στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση.....	5
2.3.2. Ο ξένος στο Διαθεματικό Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για το μάθημα της Γλώσσας.....	6
2.4. Στερεότυπα.....	6
2.4.1. Στερεότυπα στα Διδακτικά Εγχειρίδια (Δ.Ε.).....	7
2.5. Τα Διδακτικά Εγχειρίδια (Δ.Ε.)	7
4. Σκοπός της έρευνας.....	8
II. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	8
5. Μεθοδολογία της συλλογής δεδομένων.....	8
6. Ευρήματα	10
6. 1. Εθνικά στερεότυπα.....	10
6.2. Φυλετικά στερεότυπα.....	12
6.3 Έμφαση σε εγγύτητα/ ομοιότητες - ετερότητα / διαφορές	13
6.4. Αξιακό περιεχόμενο της έννοιας του ξένου.....	15
7. Συμπεράσματα	15
Βιβλιογραφία.....	16

Εισαγωγή

Η αυξανόμενη ανομοιογένεια ως προς τη γλώσσα, τη θρησκεία και την εθνότητα του σχολικού πληθυσμού, θέτει επιτακτικά το ερώτημα πόσο έτοιμο είναι το ελληνικό σχολείο να εντάξει στους κόλπους του τους αλλόθρησκους, αλλόγλωσσους ή αλλοεθνείς μαθητές. Στο χώρο των επιστημών της Αγωγής εντείνεται ο προβληματισμός σχετικά με το βαθμό ετοιμότητας Ελλήνων εκπαιδευτικών να αντιμετωπίσουν φαινόμενα διακρίσεων, να διαχειριστούν τις ανάλογες συγκρούσεις στο χώρο του σχολείου και να αποβάλουν οι ίδιοι τα προσωπικά τους κατάλοιπα και στερεότυπα που απέκτησαν από την εκπαίδευσή τους. Επιπλέον, είναι έκδηλο το ενδιαφέρον για τις σχετικές προτάσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής όπως καταγράφονται στο Διαθεματικό Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), στα Αναλυτικά Προγράμματα (Α.Π.) και το διδακτικό υλικό.

I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Το πρόβλημα

Ο νέος προσανατολισμός του σχολείου κρίνεται αναγκαίος λόγω της πολυπολιτισμικής σύνθεσης του σχολικού πληθυσμού και πρέπει να συμπληρωθεί με νέες μορφές διαφοροποίησης εντός του σχολείου και με νέα σχολικά μοντέλα¹. Στο πεδίο της συζήτησης για τη Διαπολιτισμική Αγωγή, προκύπτουν αρκετά ερωτήματα, μερικά από τα οποία αφορούν τόσο τον τρόπο που η εκπαίδευση στο σύνολό της και το διδακτικό υλικό ειδικότερα εντάσσουν στο σύγχρονο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον την έννοια του ζένου όσο και τις ανάλογες εννοιολογήσεις, τις προωθούμενες ιδέες και αντιλήψεις. Μήπως το έλλειμμα μελέτης στην ανάπτυξη και αξιολόγηση του αναλυτικού προγράμματος² διαπιστώνεται και στην ευθυγράμμιση των Σχολικών Εγχειριδίων με τις επιταγές του Δ.Ε.Π.Π.Σ. κατά των στερεοτύπων; Με το ενδιαφέρον προς αυτές τις κατευθύνσεις και λαμβάνοντας υπόψη την καθοριστική σημασία του Διδακτικού Εγχειριδίου στην εκπαιδευτική διαδικασία, επιχειρούμε την άντληση απαντήσεων από το υλικό των εισαγωγικών κειμένων στο εγχειρίδιο Νεοελληνικής Γλώσσας της Β' τάξης γυμνασίου.

Η επιλογή του εγχειριδίου γλωσσικού μαθήματος γίνεται αφενός γιατί εξορισμού παρέχει πολλές ευκαιρίες και μέσω αυτού επιδιώκεται η έκφραση του κοινωνικοπολιτισμικού περιβάλλοντος, της ψυχολογικής, συναισθηματικής και γνωστικής ανάπτυξης του μαθητή. Επιπλέον, η επιλογή γίνεται με αφορμή τη σύγχρονη πρόσληψη του γλωσσικού μαθήματος, που διευρύνεται, από ένα μεταξύ άλλων γλωσσικό αντικείμενο σε μέσο διδασκαλίας του συνόλου των γνωστικών περιοχών³.

¹ Πανταζής, Β. (2004), Πολυπολιτισμικό Curriculum- Πολυπολιτισμικός Εκπαιδευτικός, στο Γ. Μπαγάκης, επιμ., *Ο εκπαιδευτικός και το αναλυτικό πρόγραμμα*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 264

² Μπαγάκης, Γ. (2004), *Ο εκπαιδευτικός και το αναλυτικό πρόγραμμα*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ.17

³ Σπανέλλη Τ., Τσιαγκάνη Θ. (2007), ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΛΕΞΕΙΣ, ΙΣΤΟΡΙΕΣ: Το νέο σχολικό εγχειρίδιο για τη Γλώσσα της Α' δημοτικού. Ένα βιβλίο για όλους; *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης*

2. Αποσαφήνιση εννοιών

Στην ενότητα αυτή, που απαρτίζεται από πέντε υποενότητες, παρουσιάζονται ορισμοί και σημασίες βασικών εννοιών που χρησιμεύουν στην εξέλιξη της εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, δίνεται ορισμός και μια σύντομη ανάπτυξη για τις έννοιες: στερεότυπα, ετερότητα, ξένος, διαπολιτισμική εκπαίδευση, διδακτικά εγχειρίδια.

2.1. Ετερότητα

Με τον όρο ετερότητα γίνεται αναφορά στην έλλειψη ομοιότητας κατά το είδος, τη θέση, την τάξη⁴. Πρόκειται για φιλοσοφικό όρο, ο οποίος δημιουργήθηκε από τον Emmanuel Levinas (1999) σε σειρά δοκιμίων του και μετέπειτα χρησιμοποιήθηκε στην ανθρωπολογία, στη μετα-αποικιοκρατική θεωρία και τη φεμινιστική κριτική. Η ετερότητα ερμηνεύεται γενικά ως η ανταλλαγή της ταυτότητας [identity] με έναν άλλον εαυτό, η κατάσταση της αποξένωσης από τον συνειδητό εαυτό. Ανάλογα, όμως, με τη θεωρία αποκτά διαφορετικό προσανατολισμό. Για παράδειγμα, στη μετα-αποικιοκρατική θεωρία ως πολιτισμική ετερότητα ορίζεται η ταυτότητα σε αντιδιαστολή προς τον λευκό αποικιοκράτη ενώ στη φεμινιστική θεωρία, η γυναίκα ταυτίζεται με την ετερότητα, καθώς στην πατριαρχία [patriarchy] λειτουργεί ως το αντίθετο του λογικού άνδρα. Ακολουθώντας, οι θεωρούμενοι μειονότητες θεωρούνται Άλλοι [Others]⁵.

Σύμφωνα με τον Τσιάκαλο⁶, η συγκρότηση του *εμείς* και του *οι άλλοι*, κατ' επέκταση επομένως και των κοινωνικών συμμαχιών και συγκρούσεων, εξαρτάται από το ποιες κοινωνικές κατηγορίες αποκτούν ιδιαίτερη σημασία στην κοινωνία τη δεδομένη στιγμή και εμφανίζονται ως κοινωνικές ομάδες, σύνολα δηλαδή με πραγματικά ή υποτιθέμενα κοινά χαρακτηριστικά και στόχους. Η Λυδάκη⁷ αναφέρει πως οι ομάδες των ετέρων-άλλων απομονώνονται, καθώς η διαφορά θεωρείται μειονεξία, και συνήθως διαβιούν δύσκολα φέροντας το στίγμα του κατώτερου. Υφίστανται, δε, τις συνέπειες της περιθωριοποίησης.

2.2. Ο ξένος

Ως ξένος στη λεξικογραφία ορίζεται αυτός που ανήκει ή αναφέρεται σε άλλον κι όχι σε μας, ο αλλότριος, αυτός που δε σχετίζεται, δεν ταιριάζει με κάτι⁸. Επίσης η έννοια προσδιορίζεται σε αντιδιαστολή με το «δικός μου» και ως συνώνυμο του άγνωστος⁹.

Στον πρόσφατο θεωρητικό λόγο για την κατανόηση και τη νοσηματοδότηση της ετερότητας, αναδεικνύεται μια σημαντική διευκρίνιση που αφορά τον ορισμό του άλλου και του ξένου. Πιο συγκεκριμένα, στις μοντέρνες, πλουραλιστικές κοινωνίες «το διαφορετικό δεν ταυτίζεται με το ξένο, η ετερότητα δεν ορίζεται απλά ως διαφορά προς το εγώ»¹⁰. Ο ξένος εκφράζει μια συγκεκριμένη ερμηνεία, αποτέλεσμα συγκεκριμένων ιστορικών εξελίξεων κι όχι αυθαίρετης διάκρισης και διαχωρισμού. Ο Γκόβαρης (2002)

Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: «Σχολείο Ίσο για Παιδιά Άνισα», Αθήνα, 4- 6 Μαΐου 2007, σ.155

⁴ Μπαμπινιώτης, Γ. (2002), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας

⁵ ΦΥΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, e-λεξικό, <http://www.thefylis.uoa.gr/fylopedia/index.php>

⁶ Τσιάκαλος, Γ. (2009), *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 129

⁷ Λυδάκη, Α., (1998), *Οι Τσιγγάνοι στην πόλη, Μεγαλώνοντας στην Αγία Βαρβάρα*, Αθήνα, Καστανιώτης, σ. 34

⁸ Μπαμπινιώτης, Γ. (2002), *ό.π.*

⁹ Κριαράς, Ε. (1995), *Νέο Ελληνικό Λεξικό*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

¹⁰ Γκόβαρης, Χ., (2002), Η κατανόηση του «ξένου». Προβλήματα και προοπτικές για τη Διαπολιτισμική Αγωγή σ.422

διαπιστώνει την κατασκευή του ξένου ως μια διαδικασία κοινωνικού διαχωρισμού, αντίδραση των ανταγωνιστικών κοινωνιών στην ανάγκη διατήρησης των κυρίαρχων μηχανισμών και των δυνατοτήτων πρόσβασης στα κοινωνικά αγαθά.

Ωστόσο, στην εποχή της διεθνοποίησης αγαθών και εμπειριών, η Παιδαγωγική τονίζει την ανάγκη ανάπτυξης δεξιοτήτων κατανόησης του ξένου και διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

2.3. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

Από τη δεκαετία του 1960, οι επιστήμονες της Αγωγής έδωσαν απάντηση στην πολυεθνική και πολυπολιτισμική κατάσταση της κοινωνίας με τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Με το συγκεκριμένο όρο χαρακτηρίστηκαν τόσο τους παιδαγωγικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς στόχους όσο και τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Παρά την αρχική άποψη, ότι απευθύνεται αποκλειστικά στις μειονοτικές ομάδες, σήμερα η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση δεν αναφέρεται μόνο στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες αλλά και σε κάθε άλλη ιδιότητα που προσδίδει ετερότητα¹¹.

Όσο αφορά την Ελλάδα, στα άρθρα 16 και 24 του Συντάγματος αναφέρεται η ανάγκη προστασίας της τέχνης και των πολιτιστικών αγαθών. Επίσημα το 1996 στο άρθρο 34 του Νόμου 2413 το Υπουργείο Παιδείας εισήγαγε τον όρο «διαπολιτισμική εκπαίδευση» και σκοπό της όρισε την «οργάνωση και λειτουργία σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες»¹².

Οι συγγραφείς-μελετητές, ορίζοντας την έννοια της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, αναφέρονται όχι μόνο στη συνάντηση των πολιτισμών αλλά και στη συνάντηση της προσωπικής κουλτούρας του καθενός με εκείνη του διπλανού του, οι οποίες είναι εξ ορισμού ανομοιογενείς, ακόμα και στο πλαίσιο μιας ομοιογενούς εθνικής ομάδας. Διαπολιτισμική εκπαίδευση, συνεπώς, σημαίνει εναντίωση μέσα από την καθημερινή παιδαγωγική πρακτική σε κάθε είδους διάκριση, είτε αυτή είναι κοινωνική, πολιτισμική, φύλου, γλωσσική ή θρησκευτική. Σε κάθε είδους στερεοτυπική ιεράρχηση του διαφορετικού.

2.3.1. Ο ξένος στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

Για τους κλασικούς παιδαγωγούς (Humboldt, Herbart, Schleiermacher) η κατανόηση του ξένου αποτελεί τον ορισμό της παιδείας που σκοπό έχει τη διεύρυνση του κύκλου σκέψης και την πρόσληψη της παγκόσμιας γνώσης. Επομένως, το υλικό αγωγής δεν μπορεί να περιοριστεί στον εκάστοτε γνωστό βιόκοσμο¹³. Σήμερα, η κατανόηση του ξένου έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για τις επιστήμες της Αγωγής και ειδικότερα για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Μέρος σχετικών μελετών παρουσιάζουν δύο κυρίαρχες, αντιπαρατιθέμενες, εκδοχές κατανόησης του ξένου, το Σχετικισμό και τον Οικουμενισμό. Ο Σχετικισμός, παραπέμπει στην ανάγκη κατανόησης των δομών και διαδικασιών κατασκευής του ξένου ενώ στον Οικουμενισμό η κατανόηση είναι αντιληπτή ως διαλογική διαδικασία επικοινωνίας κατά την οποία ο ξένος προσεγγίζεται ως ικανός φορέας γνώσης και αξίας¹⁴. Στο πνεύμα του κανονιστικού Οικουμενισμού, ο ξένος εκφράζει μια όψη της πραγματικότητάς μας, είναι μέρος της ενότητας όπου ενυπάρχει το εγώ, και η κατανόησή του ξένου είναι διαδικασία κατανόησης του κοινού.

¹¹ Γεωργογιάννης, Π. (2008), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, Επιστημονική Σειρά: Βηματισμοί για μια αλλαγή στην Εκπαίδευση-Τόμος 7, Πάτρα, σ.36-37

¹² ΦΕΚ Α' 124/14-6-1996

¹³ Γκόβαρης, Χ., (2002), Η κατανόηση του «ξένου». Προβλήματα και προοπτικές για τη Διαπολιτισμική Αγωγή σ. 414

¹⁴ Γκόβαρης, Χ, (2002), ό.π., σ. 412-413

2.3.2. Ο ξένος στο Διαθεματικό Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για το μάθημα της Γλώσσας

Για τους σκοπούς της εργασίας, αναζητήθηκε αν αναφορές στον ξένο περιλαμβάνονται στους γενικούς και ειδικούς στόχους του ΔΕΠΠΣ και του αντίστοιχου Αναλυτικού Προγράμματος (Α.Π.) που ισχύει σήμερα. Βρέθηκε ότι στο σκοπό της διδασκαλίας της γλώσσας για το γυμνάσιο και στο Α.Π. δε γίνεται αναφορά στον ξένο. Ωστόσο, σημείο που έχει ενδιαφέρον για την εργασία μας είναι ότι ανάμεσα στους γενικούς στόχους και τις θεμελιώδεις έννοιες της διαθεματικής προσέγγισης αναφέρονται η ομοιότητα-διαφορά και η αλληλεπίδραση¹⁵. Επίσης, στους γενικούς στόχους του μαθήματος σχετικά με τα πραγματολογικά στοιχεία αναφέρεται «η δυνατότητα πρόσληψης του αξιακού περιεχομένου των μηνυμάτων του ομιλούντος, ανάλογα με τις πραγματολογικές και σημασιακές αποχρώσεις του λόγου του (κυριολεξία, μεταφορά, χιούμορ, ειρωνεία, υπαινιγμός κλπ)»¹⁶. Το σημείο αυτό έχει ενδιαφέρον για την εργασία μας ως προς το αξιακό περιεχόμενο της αναφορές στον ξένο στο πλαίσιο του Αναλυτικού Προγράμματος.

Ακόμα, σημειώνουμε αναφορές στην ετερότητα. Στο εισαγωγικό σημείωμα του ΔΕΠΠΣ ο πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου δηλώνει πως η στρατηγική για τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του σχολείου «θα πρέπει να πλαισιώνεται από πρακτικές που διασφαλίζουν ισότητα ευκαιριών των δύο φύλων, των ομάδων ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και ικανότητες, των ομάδων με ιδιαίτερα πολιτισμικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά»¹⁷. Λίγο μετά διαβάζουμε ότι έργο του σύγχρονου σχολείου είναι «να ελαχιστοποιηθεί αφενός το πιθανό ενδεχόμενο της επιβολής ενός μονοδιάστατου πολιτισμικού μοντέλου και αφετέρου η ενίσχυση φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού»¹⁸. Στη συνέχεια αναφέρεται πως η πολιτισμική ποικιλότητα της ελληνικής κοινωνίας «επιβάλλει στον κάθε πολίτη να αποδέχεται και να σέβεται την πολιτισμική ετερότητα των συμπολιτών του, ώστε όλοι να ζουν αρμονικά σε ένα περιβάλλον πολιτισμικής, εθνικής και γλωσσικής πολυμορφίας. Η κατάσταση αυτή απαιτεί την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, δεξιοτήτων επικοινωνίας, συνεργασίας και συμμετοχής»¹⁹.

2.4. Στερεότυπα

Η κατηγοριοποίηση εξωτερικών ερεθισμάτων με στόχο τη διευκόλυνση του ανθρώπου αποτελεί αυτονόητο στοιχείο της ανθρώπινης σκέψης και επηρεάζει σημαντικά τη συμπεριφορά. Με τον τρόπο αυτό, μέρος των ερεθισμάτων καταγράφονται ως γνωστά χωρίς να αξιολογηθούν περαιτέρω και εξασφαλίζεται χρόνος για ενσωμάτωση νέων δεδομένων στη γνώση. Απόρροια της γνωσιακής αυτής διαδικασίας είναι οι γενικεύσεις και οι συμβολικοί χαρακτηρισμοί που, ως προκαταλήψεις και στερεότυπα, χρησιμοποιούνται στις σχέσεις με ανθρώπους και καταστάσεις²⁰.

Με τον όρο στερεότυπα ορίζονται οι συμβολικοί χαρακτηρισμοί που αποδίδονται στα μέλη ομάδας ανθρώπων (εθνικής, κοινωνικής) και βασίζονται σε γενικεύσεις, ενδεχομένως αυθαίρετες²¹. Συχνά η έννοια συνδέεται μόνο με αρνητικά φαινόμενα καθώς γίνονται κοινωνικό πρόβλημα, όταν οι φορείς στερεοτύπων έχουν δύναμη και τη χρησιμοποιούν για να ασκήσουν εξουσία εις βάρος του στόχου των προκαταλήψεων. Είναι ενδεικτική η αναφορά σε έρευνα της UNESCO ότι όλα τα

¹⁵ http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/3deppsaps_GlossasGimnasiou.pdf, σ.47-49

¹⁶ http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/3deppsaps_GlossasGimnasiou.pdf σ.47-48

¹⁷ <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/prologos.pdf> σ.1

¹⁸ http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/1Geniko_Meros.pdf σ.2

¹⁹ ό.π.,σ. 4

²⁰ Τσιάκαλος, Γ. (2009), *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 139-141

²¹ Μπαμπινιώτης, Γ.(2002), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας

στερεότυπα, θετικά και αρνητικά, χρησιμοποιούνται συχνά για να νομιμοποιηθούν διακρίσεις, αθέμιτες συμπεριφορές και βία²². Στην ίδια έρευνα, τα στερεότυπα ορίζονται ως υπεραπλουστευμένα χαρακτηριστικά που αποδίδονται σε άτομα, ομάδες, αντικείμενα, καταστάσεις και βασίζονται σε λαθεμένες γενικεύσεις που αγνοούν την υποκειμενικότητα και τις κατά περίπτωση ιδιαιτερότητες.

Στις επιστήμες της Αγωγής, υπάρχει έντονος προβληματισμός σχετικά με τη λογική της μετάδοσης αξιακών συστημάτων από γενιά σε γενιά και το ρόλο της εκπαίδευσης. Όσο αφορά τη σύγχρονη εκπαίδευση, μια σημαντικά αποδεκτή άποψη είναι πως πρώτηστη προσπάθεια πρέπει να είναι «η ικανότητα των μαθητών να διαβάζουν τον κόσμο κριτικά και να αντιλαμβάνονται τις αιτίες και τις σχέσεις που κρύπτονται πίσω από τα δεδομένα»²³. Ωστόσο, ο χώρος της εκπαίδευσης επισημαίνεται συχνά ως χώρος αναπαραγωγής στερεοτύπων αναντίστοιχων με την οργάνωση της μάθησης στο πλαίσιο του διαπολιτισμικού διαλόγου. Στο πλαίσιο αυτό, η προνομιακή θέση του Σχολικού Εγχειριδίου (Δ.Ε.) στη διαδικασία μάθησης καθιστά αντικείμενο μελέτης τον κοινωνικό και πολιτικό του ρόλο στην προώθηση συγκεκριμένων ιδεολογικών επιλογών.

2.4.1. Στερεότυπα στα Διδακτικά Εγχειρίδια (Δ.Ε.)

Με δεδομένη την επίδραση των ρητών αλλά και των έμμεσων μηνυμάτων που εμπεριέχονται στα Δ.Ε., πολλοί ερευνητές ασχολήθηκαν με τον αντίκτυπο των περιεχόμενων σε αυτά πολιτισμικών στοιχείων και στερεοτύπων. Θετικά και αρνητικά στερεότυπα μπορεί να έχουν αρνητικές συνέπειες όσον αφορά τις κοινωνικές σχέσεις. Μέσω της επανάληψης, τα στερεότυπα μπορούν να γίνουν πολύ ισχυρά επομένως τα Δ.Ε. οφείλουν να αποφεύγουν τις γενικεύσεις, αναληθείς ή αληθοφανείς.

Στερεότυπα που συναντούμε συχνά στα Δ.Ε., σύμφωνα με έρευνα της UNESCO που δημοσιεύτηκε το 2007²⁴, είναι:

- εθνικά στερεότυπα όσον αφορά προτερήματα του οικείου έθνους
- ηθικός και επιστημονικός ρατσισμός, που δίνει έμφαση στις διακρίσεις των ανθρώπων με γεωγραφικά, εθνικά ή φυλετικά κριτήρια και ταυτόχρονα υποβαθμίζει τη ιδέα της κοινής καταγωγής του ανθρώπινου είδους
- χαρακτηριστικά που ταυτοποιούν ως κοινωνικές κατηγορίες τα μέλη εθνών, θρησκειών και φυλών, τους νέους, τα δύο φύλα, τους έχοντες κοινά χαρακτηριστικά εξωτερικής εμφάνισης
- κοινωνικές δομές, όπως η οικογένεια (σχέσεις, ρόλοι), τα επαγγέλματα (ποια ασκούν οι άνδρες και ποια οι γυναίκες, ποιος είναι ικανός για κάθε επάγγελμα)
- οι *άλλοι* είναι διαφορετικοί από *εμάς* με την έμφαση να δίνεται στην ετερότητα κι όχι στις ομοιότητες, στις θετικές όψεις της ζωής των άλλων και στα οφέλη από την ανταλλαγή εμπειριών στην οικονομία, την επιστήμη, την τεχνολογία, τον πολιτισμό.

2.5. Τα Διδακτικά Εγχειρίδια (Δ.Ε.)

Στον όρο Διδακτικά Εγχειρίδια περιλαμβάνονται τα βιβλία που εκδίδονται αποκλειστικά για να χρησιμοποιηθούν από μαθητές και εκπαιδευτικούς κατά τη διδασκαλία μαθήματος όπως προβλέπει το επίσημο Αναλυτικό Πρόγραμμα²⁵.

²² Georgescu, D., Bernard, J , (2007), *Thinking and Building Peace Through Innovative Textbook Design*, UNESCO: Paris, p:16

²³ Macedo, M., (1994), Preface, στο Ματσαγγούρας Η. (2007), *Στρατηγικές Διδασκαλίας, Η κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη*, Αθήνα: Gutenberg

²⁴ Georgescu, D., Bernard, J , (2007), *Thinking and Building Peace Through Innovative Textbook Design*, UNESCO: Paris

²⁵ Τριλιανός, Θ. (2009), Κριτήρια αξιολόγησης των διδακτικών εγχειριδίων, *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, τ.13, σ.158

Η σημαντική λειτουργία των εγχειριδίων στα πλαίσια ενός εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος καταγράφεται μεταξύ άλλων στις αντιπαραθέσεις που κατά καιρούς έχουν αναπτυχθεί με αφορμή βιβλία κυρίως Ιστορίας και Γλώσσας. Η Κουλούρη σε σχετικό άρθρο αναφέρει την εύστοχη άποψη «όποιος έχει τον έλεγχο του βιβλίου έχει τον έλεγχο της εκπαίδευσης» που συμπυκνώνει το ζήτημα της διαχείρισης της εξουσίας που κατέχει το Δ.Ε. Η ίδια ερευνήτρια διακρίνει την ομογενοποιητική ικανότητα του εγχειριδίου, τη δυνατότητα ενστάλαξης ενός ενιαίου συστήματος αναπαραστάσεων και αξιών, την επένδυσή του με το κύρος της αυθεντίας και την εμπέλειά του που αγγίζει μεγάλο μέρος του πληθυσμού ως κύριους λόγους που ενισχύουν την προνομιακή θέση του²⁶.

Εξαιτίας του πολυσήμαντου ρόλου των Δ.Ε., το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζει στην ποιότητα και την καταλληλότητά τους με βάση τις σύγχρονες παιδαγωγικές και διδακτικές αρχές. Δομικοί άξονες λειτουργίας των Δ.Ε., όπως τους επισημαίνει ο Τριλιανός, είναι η έκφραση της εκπαιδευτικής πολιτικής μέσω της υποχρεωτικής κρατικής έγκρισής τους που υποδηλώνει μια μορφή ελέγχου, ο γνωστικός-διδακτικός-παιδαγωγικός τους ρόλος και ο κοινωνικός-πολιτικός τους ρόλος²⁷.

4. Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η προσέγγιση και καταγραφή των αναφορών στον ξένο στο εγχειρίδιο Νεοελληνικής Γλώσσας Β' Γυμνασίου ως προς τη μορφή, τον τρόπο και το περιεχόμενο των αναφορών.

Ειδικότερα στους στόχους περιλαμβάνονται:

- α) η εξέταση της παρουσίας του ξένου
- β) η εξέταση των διαφοροποιήσεων ως προς τη συχνότητα και το περιεχόμενο των αναφορών

II. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

5. Μεθοδολογία της συλλογής δεδομένων

Για τη διερεύνηση των ερωτημάτων και την επίτευξη των σκοπών που τίθενται στην εργασία, επιλέξαμε ως μέθοδο την ανάλυση περιεχομένου (content analysis). Αντικείμενο της ανάλυσης αποτελούν τα εισαγωγικά κείμενα του Δ.Ε. Νεοελληνικής Γλώσσας Β' Γυμνασίου. Η συγκεκριμένη μέθοδος επιλέχθηκε γιατί μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην ανάλυση κάθε υλικού επικοινωνίας που έχει περιεχόμενο το οποίο μπορεί να παρατηρηθεί²⁸ και η μελέτη του κειμένου γίνεται σε συνάρτηση με τα ιστορικά δρώμενα, ώστε να υπολογιστεί το υποβόσκον περιεχόμενο²⁹. Επιπλέον, η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί τη βασική μέθοδο έμμεσης παρατήρησης κοινωνικών φαινομένων σε τεκμήρια γραπτής λεκτικής επικοινωνίας³⁰. Θεωρούμε, δε, το Δ.Ε. ως κατεξοχήν υλικό επικοινωνίας με σαφή παιδαγωγική – κοινωνικοποιητική λειτουργία. Εργαλείο στη μεθοδολογία είναι η ανάλυση συμβόλων και της λέξης κλειδί «ξένος». Από τα αξιώματα, αλλά και τις δυσκολίες της μεθόδου, είναι ότι οι αναλυόμενες ενότητες δεν είναι απλώς λέξεις, αλλά έννοιες με πολλαπλές αναφορές.

²⁶ Κουλούρη, Χ., Σχολικά εγχειρίδια μεταξύ προπαγάνδας και πολεμικής, εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, 19/5/2007, διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/default.asp?pid=96&ct=19&artid=22426&nid=0>

²⁷ Τριλιανός, Θ. (2009), Κριτήρια αξιολόγησης των διδακτικών εγχειριδίων, *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, τ.13, σ.15-160

²⁸ Δημητρόπουλος, Ε. (2004), *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Επιστημονικής Έρευνας: Ένα Συστημικό Δυναμικό Μοντέλο*, Αθήνα: Έλλην, σ. 147

²⁹ Freebody, P. (2004), *Qualitative Research in Education. Interaction and Practice*, 179

³⁰ Τζανή, Μ. (2005), Σημειώσεις για το μάθημα: Μεθοδολογία έρευνας κοινωνικών επιστημών, στο <http://benl.primedu.uoa.gr/database1/method.pdf>

5.1. Οι τεχνικές ανάλυσης

Μετά από αρκετές αναγνώσεις του εγχειριδίου, καθορίστηκαν οι κατηγορίες ανάλυσης. Ακολούθησε η αποδελτίωση των κειμένων και η καταγραφή των δελτίων-θεμάτων. Τα θέματα προς συζήτηση που καταγράφηκαν εξετάστηκαν σε σχέση με τις ερευνητικές υποθέσεις και το θεωρητικό πλαίσιο και έτσι προέκυψαν οι εξής κατηγορίες και υποκατηγορίες ανάλυσης:

1. Στερεότυπα
  - 1.1. Εθνικά
  - 1.2. Φυλετικά
2. Έμφαση σε εγγύτητα/ ομοιότητες - ετερότητα / διαφορές
3. Μορφή αναφοράς (θετική, αρνητική, ουδέτερη)
4. Αξιακό περιεχόμενο της έννοιας του ξένου

Με βάση αυτές τις κατηγορίες και υποκατηγορίες αναλύθηκε το υλικό. Κάθε δελτίο κατατάχθηκε σε μια κατηγορία ανάλυσης για την εξυπηρέτηση της μεθοδολογίας, αν και κάποιες φορές έχει γνωρίσματα και από άλλη όπως φαίνεται στην ανάλυση.

5.2. Το υπό έρευνα υλικό

Το διδακτικό πακέτο της Νεοελληνικής Γλώσσας Β' Γυμνασίου των Γαβριηλίδου Μ., Εμμανουηλίδη Π. και Πετρίδου-Εμμανουηλίδου Ε. συνίσταται από το βιβλίο μαθητή και το τετράδιο μαθητή, ενώ διατίθεται στον διδάσκοντα το βιβλίο καθηγητή, το οποίο δε θα αναλυθεί στην παρούσα εργασία αν και λαμβάνεται υπόψη.

Το βιβλίο μαθητή αποτελείται από εννέα ενότητες και δεν ξεπερνά τις 150 σελίδες. Κάθε διδακτική ενότητα έχει τίτλο και περιλαμβάνει τέσσερις υποενότητες.

α) Στην εισαγωγική υποενότητα παρατίθενται συνήθως τέσσερα κείμενα που ανήκουν σε διάφορα κειμενικά είδη (λογοτεχνικά, επιστημονικά, δημοσιογραφικά αλλά και σκίτσα, φωτογραφίες, ιστοσελίδες)³¹ τα οποία κινούνται γύρω από τον πυρήνα του θέματος του τίτλου.

β) Ακολουθούν τρεις υποενότητες για τον προφορικό και το γραπτό λόγο, των οποίων οι τίτλοι είναι αντίστοιχα «Ακούω και μιλώ» και «Διαβάζω και γράφω». Καθεμιά από τις υποενότητες περιέχει:

1. στοιχεία γραμματικής, σύνταξης, σημασιολογίας και ορθογραφίας,
2. στοιχεία κειμενικού χαρακτήρα,
3. ασκήσεις και δραστηριότητες

γ) Η καταληκτική υποενότητα προσφέρει θέματα για παραγωγή λόγου σε επικοινωνιακό πλαίσιο και εργασίες διαθεματικού και συνθετικού χαρακτήρα.

Παράλληλα με τα εισαγωγικά κείμενα και τα κείμενα της 2ης υποενότητας στο βιβλίο του μαθητή, εξελίσσονται κείμενα και στο τετράδιο εργασιών, που αποτελεί αυτόνομο τεύχος με έκταση 74 σελίδες. Σ' αυτό υπάρχουν κείμενα και ασκήσεις κλιμακούμενης δυσκολίας για περαιτέρω αξιοποίησή τους ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης.

---

³¹ Γαβριηλίδου, Μ., Εμμανουηλίδης Π. και Πετρίδου-Εμμανουηλίδου Ε., Νεοελληνική Γλώσσα Β' Γυμνασίου, σ. 7

Από το υλικό του διδακτικού πακέτου, η ανάλυσή μας θα περιοριστεί στα κείμενα και τις σχετικές ερωτήσεις του βιβλίου μαθητή και του τετραδίου μαθητή³².

6. Ευρήματα

6. 1. Εθνικά στερεότυπα

Μέρος της αντίληψης για τον ξένο περιέχεται σε αναφορές στην παράδοση φιλοξενίας των Ελλήνων στο κείμενο «Η μουσική γλώσσα του Ομήρου», της 1^{ης} Ενότητας

Δ.1. «Ο ερχομός ενός ξένου είναι γεγονός ακόμα και στην πρωτεύουσα της Ιθάκης... Μόλις κάθισα, οι χωρικοί μαζεύτηκαν γύρω μου κι άρχισαν να με βομβαρδίζουν με ερωτήσεις ... Με συνόδεψαν θριαμβευτικά μέχρι την πόλη, όπου ήθελαν να με φιλοξενήσουν με κάθε γενναιοδωρία και χωρίς κανείς να ενοχληθεί στο ελάχιστο. Δε μ' άφησαν να φύγω πριν να ζαναεπισκεφτώ το χωριό τους» [σ. 11, Τ.Μ.]³³.

Ιδιαίτερα θερμή παρουσιάζει ο ξένος την υποδοχή του στην κωμόπολη της ελληνικής περιφέρειας. Αν και δεν αποτελεί τον πυρήνα του κειμένου, η αναφορά παγιώνει την εικόνα του ειλικρινούς ενδιαφέροντος και της ανοιχτής πρόσκλησης που οι άνθρωποι της υπαίθρου απευθύνουν στον ευπρόσδεκτο άγνωστο επισκέπτη που παρουσιάζεται με έντονο αξιακό περιεχόμενο. Η αναφορά στον ξένο είναι θετικής κατεύθυνσης. Ωστόσο, σήμερα τη στερεοτυπική εικόνα αμφισβητούν πολλά δεδομένα της επικαιρότητας που ενδεχομένως δημιουργούν σύγχυση στο μαθητή, ιδιαίτερα τον αλλοδαπό. Ακόμα και ο διακείμενος θετικά στην προσπάθεια υποβάθμισης φαινομένων ξеноφοβίας και ρατσισμού παρατηρητής, ίσως ενόψει μιας αυτοεκπληρούμενης προσδοκίας, αναρωτιέται για την καθολικότητα του αξιακού περιεχομένου που αποδίδεται στην υποδοχή του ξένου από το κείμενο.

Έμφαση δίνεται στη φιλοξενία ως μέρος του συστήματος αξιών των Ελλήνων, με αναφορές σε δύο κείμενα. Το κείμενο 3 «Ελλάδα είναι οι άνθρωποι» της 1^{ης} Ενότητας αναφέρεται κυρίως στη φιλοξενία.

Δ.2. «Οι Έλληνες έχουν μια χαρακτηριστική λέξη που περιγράφει θαυμάσια τη διάθεσή τους απέναντι στους ξένους: φιλοξενία. Η φιλοξενία είναι μια αρετή των Ελλήνων από τότε που εμφανίστηκαν στην ιστορία ... (Στα ομηρικά έπη) ο ξένος αντιμετωπίζεται ως ιερό πρόσωπο (ακολουθεί ο μύθος για την εμφάνιση του Δία ως ξένου στα σπίτια) [σ. 12, Τ.Μ.]³⁴.

Σε πρώτο επίπεδο προβάλλεται η φιλοξενία ως ένα διαχρονικό προτέρημα του ελληνικού έθνους. Σε δεύτερο επίπεδο αναπαράγεται ένα εθνικό στερεότυπο, η ταύτιση του Έλληνα με το φιλόξενο οικοδεσπότη, που αξίζει να συζητηθεί. Η αντίληψη περί φιλοξενίας έχει τη ρίζα της σε θρησκευτικές πεποιθήσεις των αρχαίων Ελλήνων, που ο

---

³² Συντομογραφίες

Δ.Ε.: Στο εξής υπό τον συνοπτικό τίτλο Διδακτικό Εγχειρίδιο (Δ.Ε.) αναφερόμαστε στα δύο τεύχη που αποτελούν το διδακτικό πακέτο για τον μαθητή

Τ.Μ.: Τετράδιο Μαθητή

Τ.Ε. Τετράδιο Εργασιών

Δ.: δελτίο από κείμενο στο οποίο εντοπίζουμε στοιχεία χρήσιμα για την έρευνα

πργ. : παράγραφος κειμένου

³³ 1^η Ενότητα Τ.Μ., Κείμενο 2: Η μουσική γλώσσα του Ομήρου (2^η πργ), Ερρίκος Σλήμαν, «Ιθάκη, Πελοπόννησος και Τροία», Λιψία 1869 στο Ρ. Στόουνμαν (επιμ.) *Φιλολογικές διαδρομές στην Ελλάδα*, εκδ. Πατάκη, 1998

³⁴ 1^η Ενότητα Τ.Μ., Κείμενο 3: Ελλάδα είναι οι άνθρωποι (1^η πργ), Στέφανος Ψημμένος, *Ανεξερεύνητη Πελοπόννησος*, εκδ. ROAD, 2001

εκπαιδευτικός ενδεχομένως ανακαλεί από τις ιστορικές γνώσεις των μαθητών. Ωστόσο, ο παροντικός χρόνος για τη φιλόξενη διάθεση των Ελλήνων απέναντι στους ξένους δημιουργεί ερευνητικά ερωτήματα δεδομένης της διαφορετικής εννοιολόγησης της λέξης *ξένος* στην αρχαιότητα. Στον Όμηρο (Ιλιάδα, Ο 532) καλείται ξένος όποιος πρέπει να απολαύσει τις περιποιήσεις φίλου, διατελών υπό την προστασία του ξενίου Διός³⁵. Αργότερα, η προσφώνηση "ω ξένε" απευθύνεται χάριν ευγενείας σε οποιονδήποτε το όνομά του δεν ήταν γνωστό (Σοφοκλή Οιδίπους Τύραννος 813). Ως τους ρωμαϊκούς χρόνους η έννοια του ξένου συνδέεται με ισχυρούς θεσμούς που έχουν θρησκευτικό υπόβαθρο. Σήμερα δύσκολα θα μιλούσαμε για αναλογία αντιλήψεων περί θεσμικού και αδιαμφισβήτητου σεβασμού του ξένου, δεδομένης της διαδικασίας κοινωνικού διαχωρισμού που υπαινίσσεται η έννοια σύμφωνα με τους ερευνητές.

Οι στόχοι του ΔΕΠΠΣ εξυπηρετούνται αν το κείμενο αποτελέσει αφορμή για διάλογο που μπορεί να οδηγήσει σε αναστοχασμό, ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας και αναγνώριση του ξένου ως μια όψη και της σύγχρονης περιβάλλουσας ζωτικότητας.

Στο ίδιο κείμενο, η αλλοίωση του φιλόξενου χαρακτήρα των Ελλήνων αποδίδεται στις προεκτάσεις του τουρισμού.

Λ.3. «*Αλλά αν είναι μια φορά δύσκολο να ανακαλύψετε αμόλυντα και αυθεντικά τοπία, είναι δυο φορές δύσκολο να ανακαλύψετε αυθεντικούς Έλληνες. Αναζητήστε τους μακριά από τις τουριστικές περιοχές*» [σ. 12, Τ.Μ.]³⁶.

Μετά το τέλος του κειμένου, ακολουθεί η ερώτηση, γιατί ο συγγραφέας κάνει την πρόταση στους επισκέπτες της Ελλάδας να αναζητήσουν τους αυθεντικούς Έλληνες. Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, αναμενόμενη σωστή απάντηση είναι: για να απολαύσουν την, στερεοτυπικά, αυθεντική ελληνική φιλοξενία. Απομονώνοντας το κείμενο στο χρηστικό του ρόλο (ταξιδιωτικός οδηγός) είναι κατανοητή η παρέμβαση και ενδεχομένως το χιούμορ για την ξеноμανία, την άκριτη υιοθέτηση ξένων στοιχείων στη γλώσσα, τη συμπεριφορά. Ωστόσο αναρωτιόμαστε αν ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος επιτρέπει να ερμηνεύεται έτσι στο πλαίσιο του μαθήματος και τι σκέψεις προκαλεί σε μη Έλληνες μαθητές, γιατί είναι εμφορική η προσδοκία της καθαρότητας του ελληνικού πολιτισμού που υπονοείται. Ποιος είναι σήμερα ο αυθεντικός Έλληνας και γιατί τον αναζητάμε; Δύσκολα η ευχέρεια του εκπαιδευτικού απομακρύνει τη διάθεση επιβολής ενός μονοδιάστατου πολιτισμικού μοντέλου, αντίθετα με το σκεπτικό του ΔΕΠΠΣ.

Η υπογραμμισμένη πρόταση της 3^{ης} πργ επαναλαμβάνεται στο Β' μέρος της ενότητας (σ. 15, Τ.Μ.)³⁷.

Στη 2^η ενότητα του Τ.Ε. παρατίθεται άλλο ένα κείμενο με θέμα τη φιλοξενία.

Λ.4. «*Σαν τα χελιδόνια λέλε μου*», [σ.21-22, Τ.Ε.]³⁸. Το θέμα είναι η φιλοξενία παιδιού από τη Σερβία σε ελληνική οικογένεια και οι ξένοι-πολιτικοί πρόσφυγες παρομοιάζονται με χελιδόνια.

Το διήγημα είναι εξιδανικευτικό της ελληνικής επαρχίας, όπου ο ρατσισμός δεν έχει καμία θέση. Αν λάβουμε υπόψη πως προτεινόμενη δραστηριότητα είναι να μιλήσουν οι μαθητές για τη φιλοξενία παιδιών από άλλη χώρα, γίνεται σαφές ότι ο μαθητής οδηγείται να μιλήσει για «εμάς» και, πιθανότατα, να αναπαράγει το στερεότυπο της φιλοξενίας, όχι να γίνει συζήτηση για τον ξένο. Το συναισθηματικά φορτισμένο κείμενο έχει επίκεντρο «εμάς». Ο μαθητής δεν έχει την ευκαιρία να ταυτιστεί με τον ξένο και να επιχειρήσει την κατανόησή του. Θεωρούμε αυτήν την αναφορά στον ξένο ουδέτερη.

³⁵ Liddel, H. Scott, R. *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, Σιδέρης: Αθήναι

³⁶ 1^η Ενότητα Τ.Μ., Κείμενο 3: Ελλάδα είναι οι άνθρωποι (3^η πργ), Στέφανος Ψημμένος, *Ανεξερεύνητη Πελοπόννησος*, εκδ. ROAD, 2001

³⁷ 1^η Ενότητα Τ.Μ., Ακούω και μιλώ, 2

³⁸ 2^η Ενότητα, Κείμενο 3, «Σαν τα χελιδόνια λέλε μου», από τη συλλογή διηγημάτων του Σ. Δημητρίου, *Η φλέβα του λαιμού*, εκδ. Πατάκη 1998

6.2. Φυλετικά στερεότυπα

Στην 3^η Ενότητα του Τ.Ε. περιγράφεται με ρεαλιστικό τρόπο μια εύγλωττη σκηνή αντιμετώπισης του ξένου/ αλλοδαπού, στο κείμενο « ...Γιατί ήμουν ξένος», (2^η πργ).

Δ.5. «Δεν ξεχνώ ένα επεισόδιο από τα πρώτα χρόνια στη Σουηδία... Τότε παρουσιάζεται ένας άντρας της ηλικίας μου, ανάμεσα στα είκοσι πέντε και τριάντα, στέκεται στο τραπέζι μας και με μεγάλη οικειότητα την πιάνει από τον ώμο, μετά δείχνει εμένα και τη ρωτάει: "Αυτό εδώ πού το βρήκες;"

...Τι σημασία είχαν τέτοιες ή παρόμοιες σκηνές; Τι σήμαινε για κείνη να διαλέξει έναν άντρα, που όλοι, απολύτως όλοι, μπορούσαν ανά πάσα στιγμή να τον αμφισβητήσουν; Γονείς κι αδέρφια, φίλοι και φίλες, γνωστοί και άγνωστοι. Πόση δύναμη έχει ξοδέψει για να υπερασπιστεί την εκλογή της; Πόσες φορές αμφέβαλλε αν έκανε σωστά, αν άξιζε τον κόπο; Όχι γιατί ήμουν εγώ, αλλά γιατί ήμουν ξένος» [σ. 26, Τ.Ε.]³⁹.

Το κείμενο αναφέρεται στη απαξίωση της υποκειμενικότητας του ξένου, την ταύτισή του με τα γενικά χαρακτηριστικά φυλής και αφηγείται τη ρατσιστική συμπεριφορά εναντίον του, αφού υπονοείται ότι το περιστατικό έχει αφορμή τα εμφανισιακά του χαρακτηριστικά. Είναι σημαντικό ότι εδώ ο ξένος είναι Έλληνας σε ξένη χώρα. Τα ερωτήματα του συγγραφέα παραπέμπουν μάλιστα στον τρόπο λειτουργίας των αντίστοιχων στερεοτύπων στο κοινωνικό δίκτυο του μέλους της κυρίαρχης ομάδας («γονείς κι αδέρφια, φίλο και φίλες, γνωστοί και άγνωστοι»). Θεωρούμε θετική την αναφορά στον ξένο από την πλευρά του ίδιου. Καθώς μάλιστα το κείμενο είναι αυτοβιογραφικό, ενός Έλληνα του Πόντου που ζει στη Σουηδία, μπορεί να γίνει αφορμή για ταύτιση με τον ξένο τόσο των Ελλήνων μαθητών όσο και των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Ωστόσο δεν ακολουθεί το κείμενο καμιά προτεινόμενη δραστηριότητα, αν και από τους βασικούς σκοπούς της εκπαίδευσης είναι η ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων των μαθητών που θεωρείται προϋπόθεση για το σεβασμό της πολιτισμικής ετερότητας και την αρμονική συμβίωση. Δεν αξιοποιείται το κείμενο για να εξωτερικεύσουν οι μαθητές εμπειρίες και συναισθήματα και να αλληλεπιδράσουν, επιτρέποντάς μας να ανιχνεύσουμε μια ένδειξη αμφιθυμίας του ΔΕΠΠΣ απέναντι στην κατανόηση του ξένου.

Στην 4^η Ενότητα, του Τ.Ε., στο κείμενο «Πώς θέλουμε ένα σύγχρονο σχολείο» (2^η πργ), από τη Βουλή των Εφήβων, οριοθετείται το ιδεολογικό υπόβαθρο του σύγχρονου σχολείου στο σεβασμό των άλλων.

Δ.6. «(Σχετικά με το πρόγραμμα της εθνικής παιδείας) ... Σκοπός είναι να καλλιεργεί την αγάπη για την πατρίδα και το σεβασμό για τις άλλες πατρίδες. Η νοσηρή αγάπη για την πατρίδα, η προγονολατρεία, ο εθνικισμός, η ξενοφοβία και η εθνική αλαζονεία δεν έχουν θέση στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, γιατί συγκρούονται με τη βαθύτερη ουσία του ελληνισμού και υπονομεύουν την πρόοδο της πατρίδας μας» [Τ.Ε., σ.37⁴⁰].

Δια στόματος εκπροσώπου της νέας γενιάς ορίζεται η επιθυμητή βάση λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος. Από το κείμενο συμπεραίνεται πως ο ελληνισμός που εκπροσωπεί η γενιά αυτή είναι ανοιχτός στον ξένο και απορρίπτει διακρίσεις και στερεότυπα. Το μήνυμα είναι θετικό αλλά η αναφορά ουδέτερη με αναφορική γλώσσα. Συμβαδίζει όμως με τις επιταγές του ΔΕΠΠΣ κατά της ξενοφοβίας και του ρατσισμού.

Με αφορμή το κείμενο, θα μπορούσαμε να επιστημόνουμε την ανακολούθια του μηνύματος με τη σύνθεση των εισαγωγικών κειμένων του Σχολικού Εγχειριδίου όσο αφορά την προβολή του ελληνικού παρελθόντος. Συγκεκριμένα, πέντε κείμενα στο Τ.Μ. και ένα στο Τ.Ε. αναφέρονται στην αρχαία Ελλάδα [σ. 11, Η μουσική γλώσσα του Ομήρου, σ. 14, Αρχαία ευρήματα στην Αστυπάλεια, σ. 19, Ο γάμος στην Αθήνα και τη

³⁹ 3^η Ενότητα, Τ.Ε., Κείμενο 1, ...Γιατί ήμουν ξένος, Θεοδωής Καλλιφατίδης, *Μια νέα πατρίδα έξω από το παράθυρό μου*, εκδ. Γαβριηλίδη, 2002

⁴⁰ 4^η Ενότητα, Κείμενο 3: Πώς θέλουμε ένα σύγχρονο σχολείο ..., Αικ. Συγγρού, Βουλή των Εφήβων, τ. Β' (διασκευή)

Σπάρτη στην αρχαιότητα (Τ.Ε.), σ. 58, Η εκπαίδευση στην αρχαία Αθήνα, σ. 81, Χτίζοντας την Ακρόπολη στην αρχαία Αθήνα, σ. 83, Βόλτα στην αρχαία Αγορά] χωρίς αντίστοιχη αναφορά στο παρελθόν άλλων λαών. Επιπλέον, συναντούμε στο εγχειρίδιο τέσσερις αναφορές σε χριστιανικούς ναούς (Τ.Ε. σ. 8, σ. 10, Τ.Μ. σ. 18, σ. 14) χωρίς αντίστοιχη αναφορά σε χώρους λατρείας αλλοθρήσκων. Η επισήμανση παραπέμπει στους Γρόλλιο, Παπαναστασίου και Τάκη που διαπιστώνουν την ανάμιξη μιας ιδεολογίας εθνοκεντρισμού με στοιχεία λαϊκοδημοκρατικής ιδεολογίας ως κυρίαρχη τάση στη συγγραφή των εγχειριδίων στη δεκαετία του 1980 (Γρόλλιος, Παπαναστασίου & Τάκη, 1997). Η ανάγκη έμφασης στον εθνικό μας εαυτό υπερτονίζει την αμφιθυμία του ΔΕΠΠΣ προς την πολυπολιτισμικότητα.

6.3 Έμφαση σε εγγύτητα/ ομοιότητες - ετερότητα / διαφορές

Στην 1^η Ενότητα του Τ.Μ., Κείμενο 3 (3^η πργ) με τίτλο «Ελλάδα είναι οι άνθρωποι», δίνεται έμφαση στις διαφορές Ελλήνων-ξένων.

Δ.7. «Οι σημερινοί Έλληνες είναι αρκετά διαφορετικοί. Πολλοί από αυτούς που ζουν και εργάζονται στις τουριστικές περιοχές, αν και περηφανεύονται για την καταγωγή τους, αγνοούν παντελώς το νόημα της λέξης φιλοξενία. Για να μην αναφέρουμε ότι οι περισσότεροι δεν είναι καν Έλληνες. Ξανθιές τουρίστριες που βρήκαν τρόπο για δωρεάν ή και κερδοφόρες διακοπές σας σερβίρουν μη ελληνικά ποτά ενώ εσείς απολαμβάνετε ξένη μουσική παρέα με δεκάδες άλλους ξένους. Ξένοι σερβιτόροι σας δίνουν ξενόγλωσσα μενού, για να παραγγείλετε ξένες σπεσιαλιτέ. Ξένες ρεσεψιονίστ σας εξυπηρετούν μιλώντας τη δική τους γλώσσα, για να έχετε μια αζέχαστη διαμονή σε ένα περιβάλλον που δεν έχει καμιά σχέση με την πατρίδα μας» [σ.12, Τ.Μ.]⁴¹.

Παρατηρούμε την επαναλαμβανόμενη αντιπαραβολή του ελληνικού με το ξένο στοιχείο ειδικά στο χώρο του τουρισμού. Οι υπαινιγμοί για τους ξένους (που βρήκαν τρόπο για δωρεάν ή και κερδοφόρες διακοπές/ εξυπηρετούν μιλώντας τη δική τους γλώσσα) δεν είναι θετικοί. Βέβαια το πλαίσιο είναι και πάλι η ξενομανία και στοχεύει κυρίως στην επισήμανση κακώς κειμένων της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας. Εάν το ΔΕΠΠΣ έχει χορηγήσει τα κατάλληλα εργαλεία στον εκπαιδευτικό, είναι δυνατό αυτή η αντιπαράθεση του σύγχρονου (μη αυθεντικού) Έλληνα με το στερεότυπο του (αυθεντικού) Έλληνα να λειτουργήσει για το μαθητή ως αντιπαράθεση με την αυτοαποξένωση. Η αντιπαράθεση αυτή λειτουργεί ως κεντρικός στόχος της μάθησης όπως υπογραμμίζουν ειδικοί της Διαπολιτισμικής Αγωγής που προαναφέρθηκαν. Ο μαθητής, δηλαδή, συνειδητοποιεί τη διαλεκτική αλληλεξάρτηση, την ύπαρξη του «άλλου» στο «εγώ»⁴², στην περίπτωση μας του ξένου που ενυπάρχει στο σύγχρονο Έλληνα. Θα θεωρούσαμε αυτήν την αναφορά στον ξένο θετική αν στο βιβλίο του καθηγητή υπήρχε κάποια σχετική οδηγία, δεν υπάρχει ωστόσο.

Η έμφαση στην ετερότητα είναι σαφής και στο Κείμενο 7, «Η γυναίκα μετανάστρια στην πόλη» (1^η πργ), της 5ης Ενότητας του Τ.Μ. που τιτλοφορείται «Συζητώντας για την εργασία και το επάγγελμα».

Δ.8. «Αυτό που για τους περισσότερους από εμάς φαίνεται να είναι μια από τις συνηθισμένες δοκιμασίες και βάσανα της καθημερινότητας, για το μετανάστη γίνεται μια επώδυνη προσπάθεια για επιβίωση που φαίνεται ότι ποτέ δε θα σταματήσει ... Παρά το γεγονός ότι μεγάλες προσπάθειες έχουν γίνει από την ελληνική κυβέρνηση για να χορηγήσει άδειες εργασίας σε ξένους, τα προβλήματα εργασίας υπερσχύουν.»[σ.81, Τ.Μ.)⁴³

Στη συνέχεια του κειμένου ακολουθεί αναφορά στις δαιδαλώδεις και χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες σχετικά με τις κάρτες παραμονής των

⁴¹ 1^η Ενότητα, Τ.Μ., Κείμενο 3: Ελλάδα είναι οι άνθρωποι, Στέφανος Ψημμένος, *Ανεξερεύνητη Πελοπόννησος*, εκδ. ROAD, 2001

⁴² Γκόβαρης, Χ, (2002), Η κατανόηση του «ξένου». Προβλήματα και προοπτικές για τη Διαπολιτισμική Αγωγή, σ. 415

⁴³ 5^η Ενότητα Τ.Μ., Κείμενο 7: Η γυναίκα μετανάστρια στην πόλη, Yvette Jarvis, από την ημερίδα με θέμα Η γυναίκα στη σύγχρονη πόλη, Δίκτυο γυναικών της Ευρώπης, 14/11/2001, <http://members.tripod.com>

μεταναστριών. Η αναφορά είναι θετική, αφού συντελεί στη γνωριμία με μερικά από τα προβλήματά τους στη χώρα μας. Η προσωρινότητα της παραμονής μαζί με τα υπόλοιπα στοιχεία του κειμένου ενισχύουν την αντίληψη ότι ο μετανάστης παραμένει ξένος για πολλούς λόγους που οφείλονται σε χειρισμούς του κράτους. Η αντιμετώπιση αυτή δεν αποδίδει υψηλό αξιακό περιεχόμενο στην έννοια του ξένου. Στο συγκεκριμένο κείμενο είναι εμφανής ο μηχανισμός που, σύμφωνα με τον Γκόβαρη (2002), σκόπιμα περιορίζει τη δυνατότητα πρόσβασης του ξένου στα κοινωνικά αγαθά. Θα μπορούσε μάλιστα να προβληματίσει τους μαθητές εάν η κατασκευή στερεοτύπων για τον ξένο έχει σημείο εκκίνησης τη μεταναστευτική πολιτική της χώρας, αν και στο εγχειρίδιο δεν προτείνεται καμιά σχετική δραστηριότητα εμβάθυνσης.

Μια έμμεση αναφορά στην εγγύτητα γειτονικών λαών έχουμε στην 1η Ενότητα, Τ.Ε., Κείμενο 8, «Βουλγαρία, η χώρα της διπλανής πόρτας»,

Δ.9. «Μπορείτε όμως πολύ άνετα να ταξιδέψετε στη Βουλγαρία με δικό σας μεταφορικό μέσο. Η απόσταση Αθήνα-Σόφια καλύπτεται σε δώδεκα περίπου ώρες και το οδικό δίκτυο στο εσωτερικό της χώρας είναι άνετο και ασφαλές» (σ. 15, Τ.Ε.)⁴⁴

Δ.10. «Οι αυθεντικές βουλγάρικες γεύσεις θυμίζουν βορειοελλαδίτικη κουζίνα» (σ. 16, Τ.Ε.)⁴⁵

Δ.11. «Ένας συμμαθητής σας που κατάγεται από τη Βουλγαρία έφερε το παραπάνω κείμενο. Γράψτε μια παράγραφο ... με την οποία να πληροφορείτε έναν πολιτιστικό σύλλογο της περιοχής σας πώς θα μπορούσε να μεταβεί στη Βουλγαρία, ... και ποιες ομοιότητες θα διακρίνει με τα ελληνικά λαογραφικά στοιχεία». (προτεινόμενη δραστηριότητα, σ. 16, Τ.Ε.)

Άμεσα γίνεται αναφορά στη γεωγραφική εγγύτητα και στην εγγύτητα παράδοσης Ελλάδας-Βουλγαρίας. Αντιπροσωπευτικό παραδείγματα αποτελούν η βουλγαρική κουζίνα, παρόμοια με την βορειοελλαδίτικη, και τα χορευτικά δρώμενα, πανομοιότυπα με τα μακεδονίτικα Αναστενάρια. Παρατηρούμε εδώ μια έμμεση αναφορά στον ξένο πολιτισμό με θετικό προσανατολισμό, αφού η ερμηνεία των κοινών παραδόσεων και πολιτισμικών στοιχείων στο κείμενο μπορεί να γίνει αφορμή για αναγνώριση του ξένου ως μέρος του εαυτού μέσω της εγγύτητας πολιτισμών που συναντήθηκαν στη διάρκεια της ιστορίας. Στην περίπτωση αυτή τίθεται το ερώτημα αν ο εκπαιδευτικός είναι καταρτισμένος ώστε να αποφύγει τον κίνδυνο η όλη προσπάθεια να καταλήγει σε μία «τουριστική παιδαγωγική». Σύμφωνα με την Ασκούνη (2001), αυτό συμβαίνει όταν, για να γνωρίσουν οι μαθητές και άλλους πολιτισμούς, άλλων λαών, επιλέγονται παρωχημένες γνώσεις σχετικά με έθιμα και παραδόσεις που «εύκολα οδηγούν στη διατήρηση μια απολιθωμένης κουλτούρας στη σκέψη παιδιών και ενηλίκων των εθνοπολιτισμικών ομάδων»⁴⁶. Οι ερευνητές διαπιστώνουν ότι διαμορφώνονται τότε αντιλήψεις εντελώς επιφανειακές, χωρίς καμιά προσπάθεια κατανόησης αυτών των διαφορετικών πολιτισμών και τις περισσότερες φορές δε γίνονται αυτοί αποδεκτοί, δεν υπάρχει ενσυναίσθηση. Αποτέλεσμα είναι να γίνονται ιεραρχήσεις πολιτισμών που ενισχύουν τη στερεοτυπική εικόνα του διαφορετικού.

Μια έμμεση αναφορά στην εγγύτητα Έλληνα-ξένου γίνεται και στο Κείμενο 2, «Ήταν ερωτευμένοι...» της 3^{ης} Ενότητας Τ.Ε.

Δ.12. «Ο Πίτερ μιλούσε με νοσταλγία για την Ιρλανδία, τις πράσινες πεδιάδες της, τα παιδικά του χρόνια στο Κόρκ....Διάλεγε με προσοχή απλές λέξεις, για να μπορεί η Μαρία να τον παρακολουθεί, εκείνη δυσκολευόταν να μιλήσει αλλά καταλάβαινε σχεδόν τα πάντα. Και κυρίως αισθανόταν ότι είχε βρει –επιτέλους– έναν τρυφερό σύντροφο. Όταν

⁴⁴1^η Ενότητα Τ.Ε., Κείμενο 8: «Βουλγαρία, η χώρα της διπλανής πόρτας», περιοδικό Αθηνόγραμμα, Μάρτιος 2004

⁴⁵ ό.π.

⁴⁶ Καλαθέρη, Μ. (2007), Αναζητώντας το δικό μας ξένο. Πρόταση προγράμματος Αγωγής Υγείας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση σχετικά με τον Κοινωνικό Αποκλεισμό, σ. 3, διαθέσιμο στο http://www.pi-schools.gr/publications/dea/dea27_28.pdf

της έπιανε το χέρι, η Μαρία ταραζόταν όμορφα και τον κοιτούσε με τα εκφραστικά της μάτια». [σ. 27-28, Τ.Ε.]⁴⁷

Θέμα του κειμένου είναι ο έρωτας μεταξύ δύο αλλοεθνών (Ελληνίδα-Ιρλανδός) στο πολυπολιτισμικό περιβάλλον της αραβικής συνοικίας, στο Πορτ-Σαίντ της Αιγύπτου. Το μήνυμα είναι σημαντικό καθώς η έμφαση δίνεται στην εγγύτητα, η ετερότητα δεν αποτελεί εμπόδιο στις προσωπικές σχέσεις. Η αναφορά είναι θετική. Όμως, αν ο εκπαιδευτικός αφηγηθεί όλη την ιστορία του διηγήματος (ο Ιρλανδός στρατιώτης πεθαίνει και η ηρωίδα παντρεύεται Έλληνα), ενδεχομένως το μήνυμα να καταλήγει σε στερεότυπο. Η πολιτισμική ετοιμότητα του εκπαιδευτικού έχει τον πρώτο λόγο για την αξιοποίηση του κειμένου καθώς στο εγχειρίδιο δεν προτείνεται καμιά σχετική δραστηριότητα.

6.4.Αξιακό περιεχόμενο της έννοιας του ξένου

Στην 8^η Ενότητα με τίτλο «Συζητώντας για σύγχρονα κοινωνικά θέματα», στο κείμενο 8, «Φταίει και ο καθένας μας», γίνεται αναφορά σε χαρακτηριστικά του λαού μας και στη γνώμη των ξένων για τους Έλληνες.

Δ.13. «(η νοοτροπία του σύγχρονου Έλληνα, ‘ανάλγητος, αγενής, αφιλότιμος, αφιλόξενος’) ...*Παραπονιόμαστε πως δε μας σέβονται οι ξένοι, πως δε μας εκτιμούν σαν λαό, αλλά αφού δε σεβόμαστε πρώτοι εμείς, ούτε ο ένας τον άλλο, ούτε τον τόπο μας γιατί να μας σεβαστούν οι ξένοι;*» [Τ.Μ. σ. 126]⁴⁸.

Στο κείμενο κυριαρχεί η γενίκευση. Οι ξένοι προβάλλονται ως ενιαία κατηγορία ανθρώπων που δεν εκτιμούν τους Έλληνες εξαιτίας αρνητικών, γενικευμένων πάλι, στοιχείων της συμπεριφοράς τους. Το αξιακό περιεχόμενο που αποδίδεται στους ξένους είναι αρνητικά φορτισμένο και ενισχύεται τόσο από την αυθεντία του εγχειριδίου όσο και από το περιθώριο που δίνει η αποσπασματικότητα της μίας παραγράφου του άρθρου που παρατίθεται στο εγχειρίδιο. Το μήνυμα μάλλον αναπαράγει τη διάκριση και παραπέμπει στη στερεοτυπική ιεράρχηση *εμείς* και οι *άλλοι*, που δεν αντιστοιχεί στη σύγχρονη παιδαγωγική πρακτική. Μάλιστα στις γενικές και ειδικές προδιαγραφές συγγραφής των διδακτικών πακέτων, εκ μέρους του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, αναφέρεται ότι επιδιώκεται να προωθηθούν *«στάσεις, αξίες, αντιλήψεις και κινήματα που χαίρουν εθνικής και παγκόσμιας αποδοχής, όπως η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η ελευθερία, η ισότητα των δύο φύλων, το δικαίωμα στη διαφορετικότητα, η πολυπολιτισμικότητα, κ.τ.λ.»*⁴⁹. Προκύπτει εδώ ο προβληματισμός κατά πόσο έχει ληφθεί υπόψη η διαπίστωση των ερευνητών ότι, όσο αφορά τα παιδιά, οι προκαταλήψεις δε θεμελιώνονται σε πραγματικές εμπειρίες αλλά είναι προϊόν εκμάθησης στάσεων και πεποιθήσεων που υιοθετούν οι μεγαλύτεροι απέναντι σε ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων⁵⁰.

7. Συμπεράσματα

Στα εισαγωγικά κείμενα του Διδακτικού Εγχειριδίου Νεοελληνικής Γλώσσας Β' Γυμνασίου εντοπίσαμε εννέα άμεσες αναφορές στον ξένο και τέσσερις έμμεσες,

⁴⁷ 3^η Ενότητα., Τ.Ε., Κείμενο 2: Ήταν ερωτευμένοι ..., Ευγενία Φακίνου, *Έρωτος, Θέρος, Πόλεμος*, εκδ. Καστανιώτη, 2003

⁴⁸ 8^η Ενότητα, Τ.Μ., Κείμενο 8: «Φταίει και ο καθένας μας», εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 24/4/1997

⁴⁹ Κουλουμπαρίτση, Α. Εφαρμογή της διαθεματικής προσέγγισης στα προγράμματα σπουδών, στη διδασκαλία και τα σχολικά βιβλία, σ.9, διαθέσιμο στο http://www.pi-schools.gr/lessons/meleti/articles/depps_neapaideia.doc

⁵⁰ Τσιάκαλος, Γ. (2000), Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ.153

αναφορές, στη σχέση των Ελλήνων με άλλους λαούς σε ιδιωτικό ή πολιτισμικό επίπεδο, που θεωρήσαμε χρήσιμες για τους σκοπούς της εργασίας.

Στις έξι αναφορές, η παρουσία του ξένου τοποθετείται στο πλαίσιο της φιλοξενίας (Δ.1-Δ.4, Δ.7, Δ.13) με διακριτές στερεοτυπικές αντιλήψεις για εθνικά μας χαρακτηριστικά, γενικευμένα χαρακτηριστικά των ξένων και τάση για ιεράρχηση σε αξιακή κλίμακα. Σε τέσσερις αναφορές (Δ.5, Δ.6, Δ.8, Δ.12) κινητοποιούνται διεργασίες κατανόησης του ξένου μέσω επίκλησης διαπολιτισμικών αξιών και παράθεσης προβλημάτων της καθημερινότητάς τους, ιδωμένα και από τη δική τους πλευρά.

Η παρουσία του ξένου είναι ικανοποιητική στα εισαγωγικά κείμενα ως προς τον αριθμό των αναφορών. Ωστόσο, η παρουσία του, στο μεγαλύτερο μέρος, δεν καθιστά τον ξένο φορέα νοημάτων που αξιώνουν ισχύ ενόψει της συνάντησης, του διαλόγου και της συναίνεσης που προσδοκούμε για τη συμβίωση στην κοινότητα. Η αμφιθυμία του ΔΕΠΠΣ –ΑΠ στο άνοιγμα προς την πολυπολιτισμικότητα εκφράζεται με την αδυναμία εγκατάλειψης εθνικιστικών ιδεολογημάτων που ανασύρονται στον αντίποδα ενός θεωρούμενου κινδύνου διάβρωσης του εθνικού μας εαυτού. Με τις διαπιστώσεις αυτές γίνεται φανερό ότι δεν μπορούμε να αναζητήσουμε καμιά αμιγή εκδοχή κατανόησης του ξένου που προτείνουν οι μελετητές στο πεδίο της Διαπολιτισμικής Αγωγής.

Είναι παραδεκτή η επίδραση του περιεχομένου των Δ.Ε. που δύναται να συμβάλει στην ανάπτυξη στάσεων και αξιών που πρόσκεινται θετικά στην κοινωνική ζωή. Ο αποφασιστικός αυτός ρόλος στη διαπαιδαγώγηση και κοινωνικοποίηση των μαθητών όπως και οποιαδήποτε αλλαγή στον τρόπο διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την ουσιαστική συμμετοχή του/της εκπαιδευτικού. Η ευελιξία του διδάσκοντα συνιστά σημείο αιχμής στις εθνικά και πολιτισμικά ανομοιογενείς σχολικές τάξεις και το Διδακτικό Εγχειρίδιο του παρέχει λίγα εργαλεία για την κατανόηση από τους μαθητές των άνισων κοινωνικών σχέσεων, την κατανόηση της δημιουργίας και αναπαραγωγής των διαφορών που νομιμοποιούν την περιθωριοποίηση συγκεκριμένων ομάδων⁵¹. Η ευελιξία του εκπαιδευτικού έγκειται κυρίως στη δυνατότητα επιλογής των κειμένων που θα διδαχθούν. Ωστόσο υπάρχει ο περιορισμός του διδακτικού χρόνου σε σχέση με το μέγεθος της διδακτέας ύλης εφόσον τα εισαγωγικά κείμενα αποτελούν μόνο ένα μέρος της.

Η εκπαιδευτική κοινότητα δεν έχει ακόμα αποσαφηνίσει και συμφωνήσει σε ποιες όψεις του πολιτισμού θα εστιάσει (αξίες, απόψεις, ιστορία, θρησκεία). Εάν επιτευχθεί αυτή η προϋπόθεση, μπορούν να αναπτυχθούν μεθοδολογίες που ενοποιούν τις όψεις του πολιτισμού στην εκπαιδευτική διαδικασία και θα αφορούν τα διδακτικά εγχειρίδια και το παιδαγωγικό υλικό στο σύνολό του, αλλά και τις παιδαγωγικές σπουδές και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεωργογιάννης, Π. (2008), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, Επιστημονική Σειρά: Βηματισμοί για μια αλλαγή στην Εκπαίδευση-Τόμος 7, Πάτρα
- Γκόβαρης, Χ., (2002), Η κατανόηση του «ξένου». Προβλήματα και προοπτικές για τη Διαπολιτισμική Αγωγή. Στο Καΐλα, Μ., Καλαβάσης, Φ. & Πολεμικός, Ν. (επιμ.), *Μύθοι, μαθηματικά, πολιτισμοί: Αποσιωπημένες σχέσεις στην Εκπαίδευση*, Αθήνα, Ατραπός, σελ. 411-428.
- Γρόλλιος, Γ., Παπαναστασίου, Τ., Τάκη, Β. (1997α), *Σχολική ιστορία και ιδεολογία: Η*

---

51 Γκόβαρης, Χ., (2002), Η κατανόηση του «ξένου». Προβλήματα και προοπτικές για τη Διαπολιτισμική Αγωγή σ.422

- αναθεώρηση του εγχειριδίου της Δ΄τάξης στο δημοτικό σχολείο, α΄ μέρος, *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, τ. 46, σ.σ. 34-46.
- Γρόλλιος, Γ., Παπαναστασίου, Γ., Τάκη, Β. (1997β), *Σχολική ιστορία και ιδεολογία: Η αναθεώρηση του εγχειριδίου της Δ΄τάξης στο δημοτικό σχολείο*, β΄ μέρος, *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, τ. 47, σ.σ. 82-89.
- Δημητρόπουλος, Ε. (2004), *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Επιστημονικής Έρευνας: Ένα Συστημικό Δυναμικό Μοντέλο*, Αθήνα: Έλλην
- Κριαράς, Ε. (1995), *Νέο Ελληνικό Λεξικό*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών
- Λυδάκη, Α., (1998), *Οι Τσιγγάνοι στην πόλη, Μεγαλώνοντας στην Αγία Βαρβάρα*, Αθήνα, Καστανιώτης
- Ματσαγγούρας Η. (2007), *Στρατηγικές Διδασκαλίας, Η κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη*, Αθήνα: Gutenberg
- Πανταζής, Β. (2004), Πολυπολιτισμικό Curriculum- Πολυπολιτισμικός Εκπαιδευτικός, στο Γ. Μπαγάκης, επιμ., *Ο εκπαιδευτικός και το αναλυτικό πρόγραμμα*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Μπαμπινιώτης, Γ.(2002), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας
- Σπανέλλη Τ., Τσιαγκάνη Θ. (2007), ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΛΕΞΕΙΣ, ΙΣΤΟΡΙΕΣ: Το νέο σχολικό εγχειρίδιο για τη Γλώσσα της Α΄ δημοτικού. Ένα βιβλίο για όλους; *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.)*, 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: «Σχολείο Ίσο για Παιδιά Άνισα», Αθήνα, 4- 6 Μαΐου 2007, σ. 153-157.
- Τριλιανός, Θ. (2009), Κριτήρια αξιολόγησης των διδακτικών εγχειριδίων, *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, τ.13, σ.156-175
- Τσιάκαλος, Γ. (2000), *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ξενόγλωσση

- Freebody, P. (2004), *Qualitative Research in Education. Interaction and Practice*, London: Sage
- Georgescu, D., Bernard, J., (2007), *Thinking and Building Peace Through Innovative Textbook Design*, Paris: UNESCO

Ιστότοποι

- <http://benl.primedu.uoa.gr/database1/method.pdf> , Τζανή, Μ. (2005), Σημειώσεις για το μάθημα: Μεθοδολογία έρευνας κοινωνικών επιστημών (ανάκτηση 5/4/2010)
- <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/> Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (ανάκτηση 5/4/2010)
- <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/prologos.pdf> Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, Εισαγωγική Σημείωμα του Προέδρου του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, (ανάκτηση 5/4/2010)
- http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/1Geniko_Meros.pdf Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, Γενικό Μέρος (ανάκτηση 5/4/2010)
- http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/3deppsaps_GlossasGimnasiou.pdf Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Γυμνάσιο (ανάκτηση 5/4/2010)
- http://www.pi-schools.gr/publications/dea/dea27_28.pdf Καλαθέρη, Μ. (2007), Αναζητώντας το δικό μας ξένο. Πρόταση προγράμματος Αγωγής Υγείας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση σχετικά με τον Κοινωνικό Αποκλεισμό, (ανάκτηση 30/3/2010)

http://www.pi-chools.gr/lessons/meleti/articles/depps_neapaideia.doc Κουλουμπαρίτση, Α. Εφαρμογή της διαθεματικής προσέγγισης στα προγράμματα σπουδών, στη διδασκαλία και τα σχολικά βιβλία (ανάκτηση 10/5/2010)

<http://www.tanea.gr/default.asp?pid=96&ct=19&artid=22426&nid=0> Κουλούρη, Χ., Σχολικά εγχειρίδια μεταξύ προπαγάνδας και πολεμικής, εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, 19/5/2007 (ανάκτηση 15/4/2010)

<http://www.thefylis.uoa.gr/fylopedia/index.php>, ΦΥΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, e-λεξικό (ανάκτηση 5/4/2010)